

RANÁ DOBA BRONZOVÁ

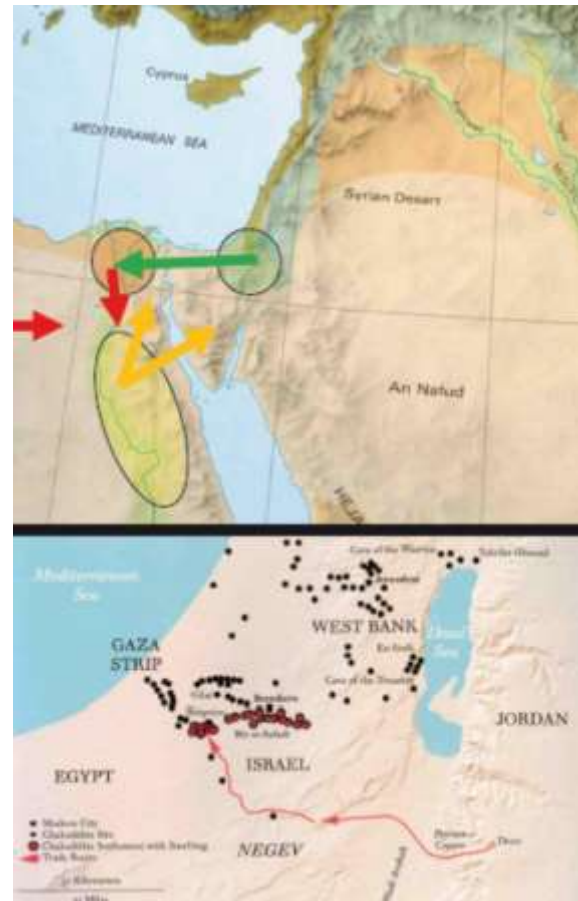
Petra Maříková Vičková

Kultura starověkého Předního východu a Egypta KLBcA02

2022-05-03

PŘECHOD CHALKOLIT – DOBA BRONZOVÁ

- 3500/3300 BC – rámcová datace
- Vymizení chalkolitických kultur (především Ghassulianu) na PŘ.-V. není dosud plně pochopené – multifaktoriální:
  - ▣ Klimatické změny
  - ▣ Neschopnost se adaptovat na změněné socio-politickou situaci
  - ▣ Ekonomické/hospodářské důvody
  - ▣ Válečné konflikty

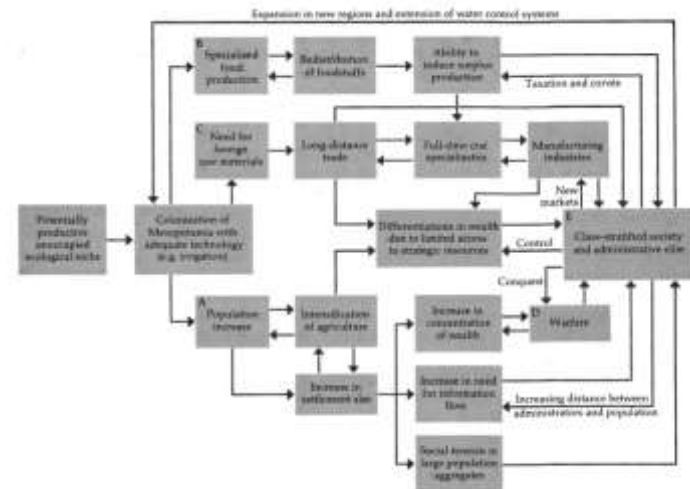
Chalcolithic mace-heads

RANÁ DOBA BRONZOVÁ

- Termín: okruh archeologů kolem Williama F. Albrighta: 1922
- Slitina mědi a 5-10 procent cínu X výraznější rozšíření této technologie: rané 2. tisíciletí X termín se i nadále používá
- Postupné rozcházení datace v jednotlivých regionech:
  - J Levanta – nástup EDP: 1./2 4. tisíciletí BCE; urbanizace: před 2500 BCE
  - S Levanta: závěr 4. tisíciletí; tzv. druhá urbanistická revoluce: po 2500 BCE
- Struktura osídlení: kontinuita X změna
  - Oproti chalkolitu: úbytek sídlišť
  - J X S Levanta: J Levanta nemá osídlené pobřežní pláně X S Levanta: Byblos, Ugarit apod.
- Písemné prameny: království Ebla, Mari
- Jednoznačně doložené komplexní společnosti v celé zájmové oblasti
- Proces urbanizace: V. Gordon Childe

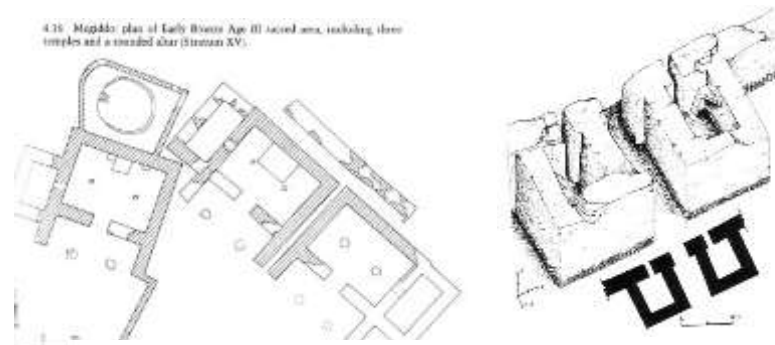

SÍDELNÍ STRUKTURA V J LEVANTĚ: EBA

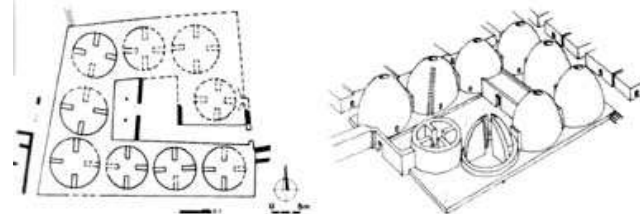
II-III

- Hlavní centra: Megiddo, Arad, Tell el-Farah sever, Ai, Báb edh-Dhrá
  - ▣ Vliv Egypta: Arad, Tell Erání
- **Komunitní stavby:** chrámy (Megiddo, Ai, Jericho), vodní reservoáry (Ai, Arad), sýpky (Bét Jerah), městská opevnění (Arad, Tell el-Farah sever apod.)
- **Pohřební zvyklosti:** mnohočetné pohřbívání v přírodních či umělých jeskyních, tzv. šachtové hrobky, dolmeny
  - ▣ Pohřebiště u Báb edh-Dhrá
- **Umění:** relativně málo: především cylindrické pečeti
- Vliv S Levanty EBA III: struktura osídlení, glyptika, keramika apod.

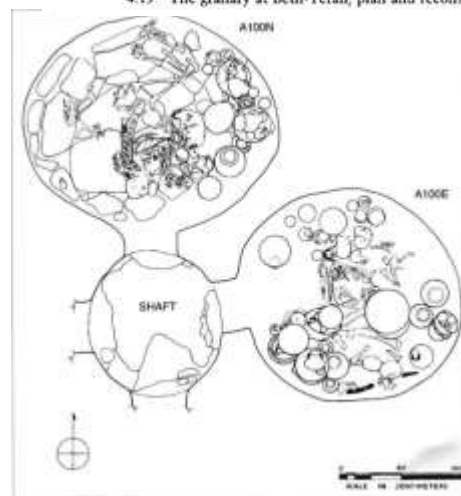
4.18 Megiddo: plan of Early Bronze Age III sacred area, including three temples and a sanctified altar (Stronach XV).

4.19 Tell el-Farah (nord): reconstruction of Early Bronze II clay ovens.

4.19 The granary at Beth-Yerah, plan and reconstruction.

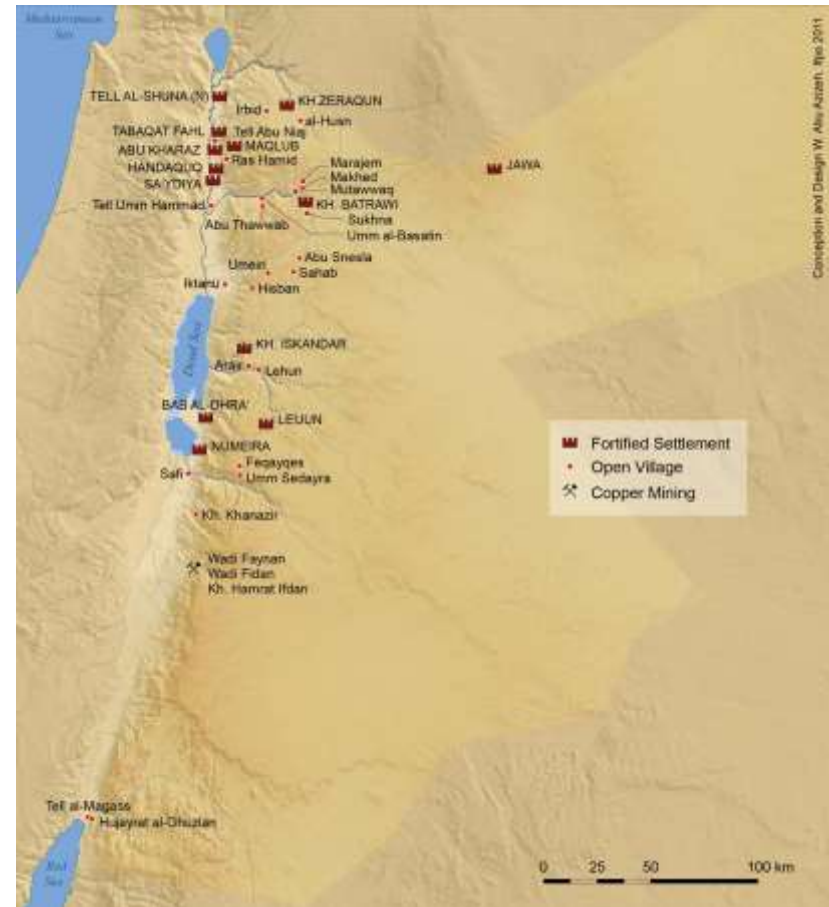
TEL ARAD

- S Negev; výzkum: Ruth Amiran
- 22 akrů
- 2 části: dolní město a akropole z IA
- Počátky osídlení: Chalkolit
- EBA: kontrola obchodování s mědí v Beerševském údolí
- Opuštěno na konci EBA III – přesun centra osídlení do oblasti Negevu
- Tzv. aradský dům – typický model domu pro oblast Sinajského poloostrova – jde o součást většího počtu budov soustředěných kolem centrálního dvora
- Společenská stratifikace: stavby ve veřejném zájmu: opevnění (2.5 m široké, polokruhové bastiony), posvátný okrsek a „palác“, vodní rezervoár, plánovaná rezidenční zástavba

RANÁ DOBA BRONZOVÁ V JORDÁNSKU

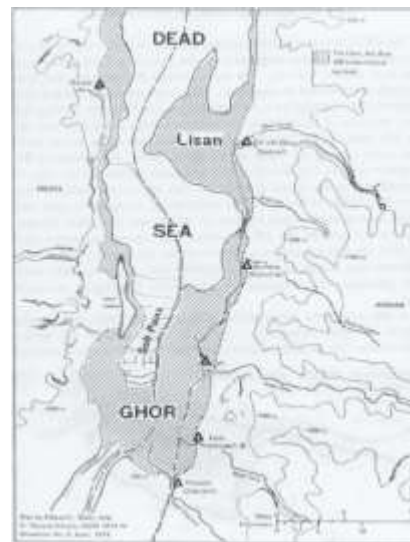
- **Datace:**
  - EBA I: 3600-3100/3000 BC
  - EBA II: 3100/3000-2850-2750 BC
  - EBA III: 2850/2750-2400/2300 BC
  - EBA IV: 2350/2300-2000 BC
- **Úzké propojení s J Levantou, její pomezí**
  - Keramika, struktura osídlení, způsoby pohřbívání apod.
- **Osídlení: systém prosperujících vesnických komunit, navzájem propojených obchodními a společenskými kontakty**
  - Vznik měst EBA III: prostorově omezené území
- **Hlavní lokality: Báb edh-Dhrá, Pella, Numeira**
- **Zdroj mědi: Wádí Feinán (od EBA, A. Hauptmann). Doly (Wadi Khalad) a zpracovatelské areály (Ras an-Nabq, Khirbet Hamra lfdan)**

BÁB EDH-DHRÁ

- Jordánsko, pobřeží Mrtvého moře (Lisánský poloostrov)
- „Města planiny“: Sodoma, Gomora
- Výzkum: ASOR (Lapp), EDSP (Rast – Schaub)
- EBA I: pohřebiště, neopevněná vesnice
- EBA II: město
- Největší rozsah (9 akrů, cca 600-1000 obyvatel): EBA III: opevnění, svatyně, kostnice
- EBA IV (2200 BC): osídlení mimo město, rozptýlené osídlení uvnitř opuštěného města. Málo pohřbů

RANÁ DOBA BRONZOVÁ V SEVERNÍ LEVANTĚ / MEZOPOTÁMIÍ

- Vyznění tzv. urucké expanze: zvýšení významu místních tradic + vymizení babylonských vlivů
- Nová hmotná kultura: **Ninive 5 – přítomný vliv Sumeru v regionu**
- 3. tisíciletí: koncept Early Jezirah (EJ) 0-V: snaha standardizovat chronologii lokalit S Mezopotámie
  - EB I a EB II: 3100-2600 BCE
  - EB III: 2600-2450 BCE
  - EB IV: 2450-2000 BCE
- Městské státy – svět městských států EBA II-III: dominovány královskými paláci
  - Písemné prameny z Elby: identifikace některých městských států: Chábúr (Nagar, Šechna, Urgiš), Eufkrat (Mari, Tuttul, Emar, Karchemiš), SV Mezopotámie (Aššur, Chamázi), Z Sýrie (Ebla, Ugarit, Byblos)
- Povodí Chábúru: významné centrum tzv. sekundární urbánní revoluce

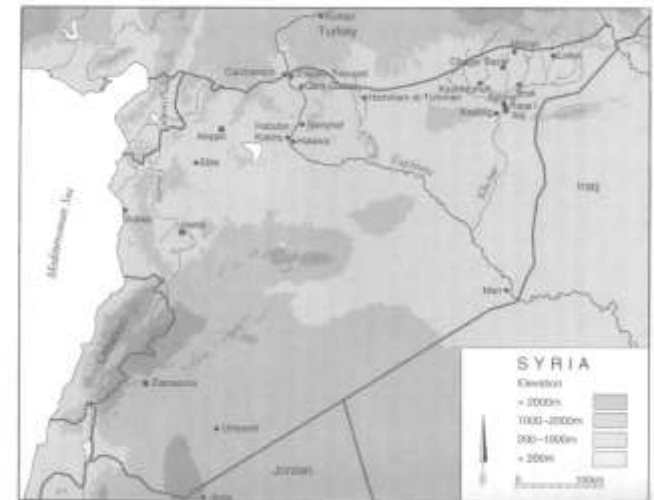

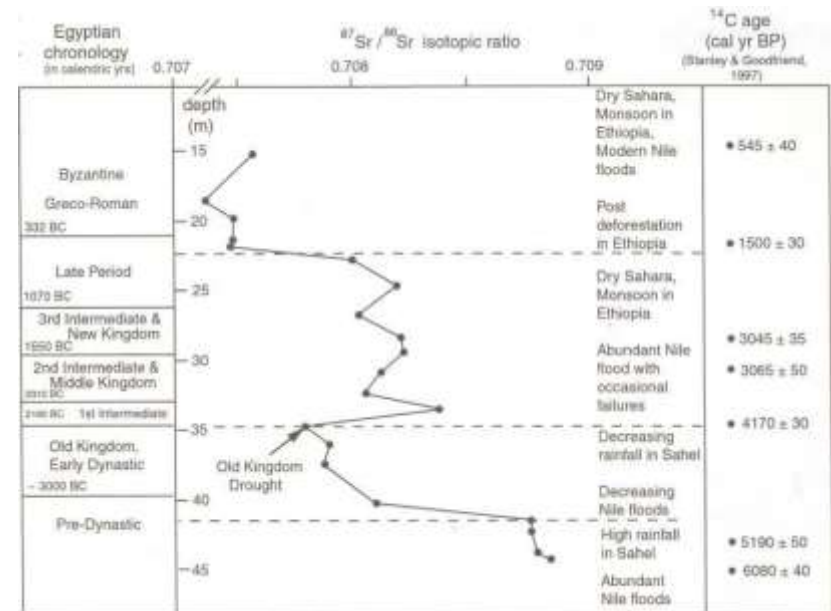
Fig. 7.1 Syria in the early third millennium BC.

Fig. 8.1 Syria in the mid/late third millennium BC.

ZÁNİK SVĚTA EBA III

- 2300/2200 BC. Klimatické změny (vrty v ledovcích, C-14 datované jezerní sedimenty) – výrazný úbytek srážek – rozpad systému městských center (Ai, Megiddo, Bét-jerah opuštěny) a opětovná ruralizace společnosti a polonomádského osídlení = **EBA IV**
- Teorie o příchodu nového etnika (Amorejců) a jeho vlivu na rozvrat systému – diskutované téma
- Vliv politiky: vzájemné války, nápor Egyptů
- Dnes: multifaktorový zánik: klimatologické změny, socio-ekonomické problémy, vzájemné války a útoky nomádů – rozvrat mnohých levantských států, nájezdy Egyptů

Beer Resisim
Dočasný kemp

BYBLOS

- 42 km S od Bejrútu, Libanon
- Osídlení: od 9. tisíciletí (PPNB)
- Eg. prameny: kbn, Gubla (amarnský archiv)
- Arch. výzkum: Pierre Montet (1921-1924), Maurice Dunand (od 1925)
- Složitý vývoj města: chalkolitická a EBA fáze: 3600-3100 BC
- Chrám Paní Byblu (Baalat Gebel): tzv. chrám obelisků
  - Vystavěn kolem 2700 BC
  - Část vybavení: předměty s egyptskými nápisy, ztotožnění s Hathorou

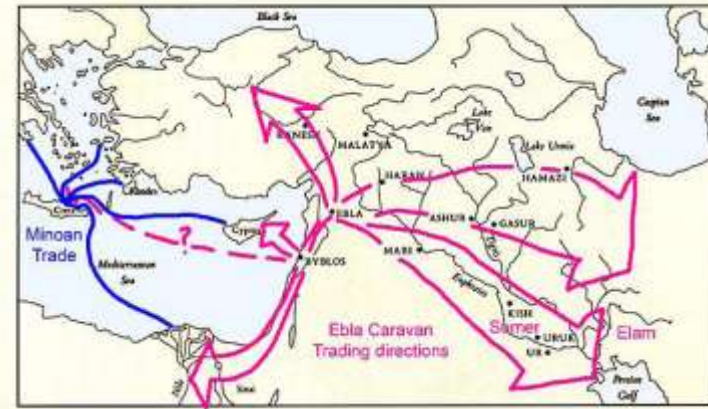
KRÁLOVSTVÍ MARI A EBLA

- 2 politické útvary definující Z Sýrii během 3. tisíciletí: 2900-2350 BC (EDP III)
- 1. království Ebly- 3000-2300 BC
  - ▣ Dominuje Syro-Palestině během EBA II-III
  - ▣ Období archivů: 24.-23. stol BC (Mardikh IIB1)
  - ▣ koalice městských států (více než 60 měst) v čele s Eblou
  - ▣ Odhad populace: cca 40 000 obyvatel
- 2. království Ebly

EBLA

- Tell Mardích, 55 km JZ od Aleppa = jedno z nejvýznamnějších center S Levanty ve 3. a 2. tisíciletí – NA DÁLKOVÉ OBCHODNÍ TRASE
- Jazyk: eblaiština: jeden z nejstarších semitských jazyků, společně s akkadštinou
- Topografie: centrální akropole a okolní tzv. dolní město
- Město: celkem 3x zničeno (23., 20., 16. stol.): 3 hlavní horizonty osídlení: 1.-3. království Ebly
  - Založeno: raná doba bronzová (EBA) cca 3500 BC, centrum širokého zemědělského zázemí. Zapojení do dálkových tras
- Od 1964: Italská archeologická expedice

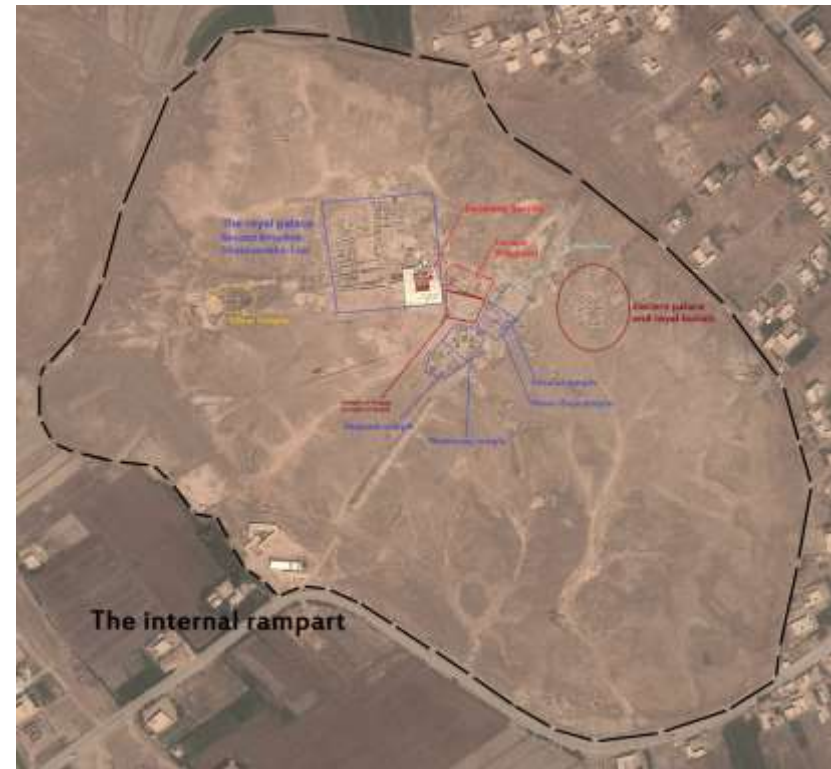
Královský palác G a královský archiv z Ebly

- Existence rozsáhlého paláce: cca 2400-2300 BC. Zničen králem Sargonem Akkadským nebo Náramsinem (2334 BC nebo krátce poté)
- Palác: rezidenční, ceremoniální, administrativní, výrobní a skladovací funkce
- Královský archiv:
  - původně asi 5000 tabulek (2000 celých tabulek, 5000 velkých zlomků)
  - Rozdělení archivu podle správy paláce a státu
  - Texty: hospodářský a diplomatický charakter, královské texty apod.

MARI

- Tell Hariri, cca 120 km JV od Dér-ez-Zoru, Z břeh Eufratu
- Výzkum: od 1930s
  - André Parrot, Jean-Claude Margueron, Pascal Butterlin
- Hegemonní stát: 2900-1759 BC
  - 1. království Mari: ED I-II
  - 2. království Mari: ED III
    - Spory s Eblou
    - Zánik: Sargon Akkadský
  - Archiv z Mari: především 18. stol. BC

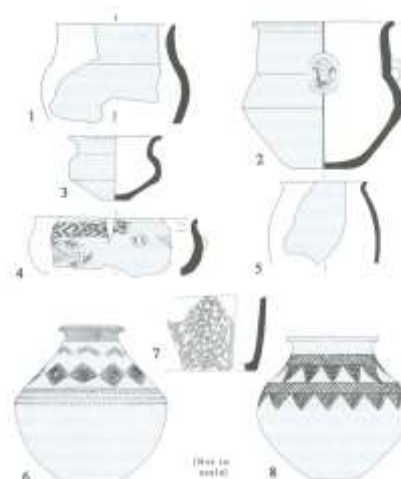
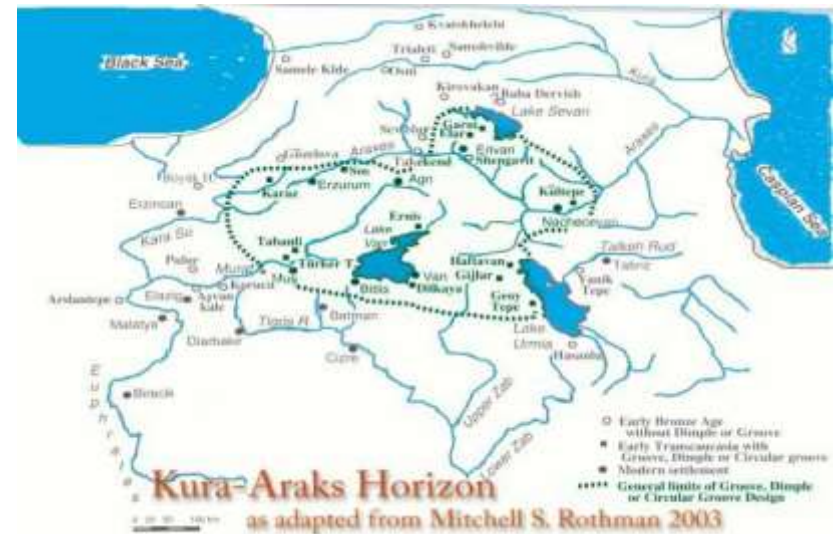
RANÁ DOBA BRONZOVÁ V ŠIRŠÍ MEZOPOTÁMIÍ

- Na území původně pod vlivem pozdního Uruku a před nástupem EDP - několik kulturních celků – 3100-2900 BC
- Dichotomie mezi archeologicky definovanými kulturami a obdobími (Džemdet Nasr, zakavkazská kultura / Kura-Araxas, Ninive 5, EDP) X politickými dějinami (první dynastie z Kiše, Uruku, Uru, Lagaše apod.)
- Zdroje nerostného bohatství: Omán, Dilmun (SV Arábie, Bahrajn): měď, dřevo
- Vůdčí oblastí: J Mezopotámie – oblast pod vlivem menších městských států

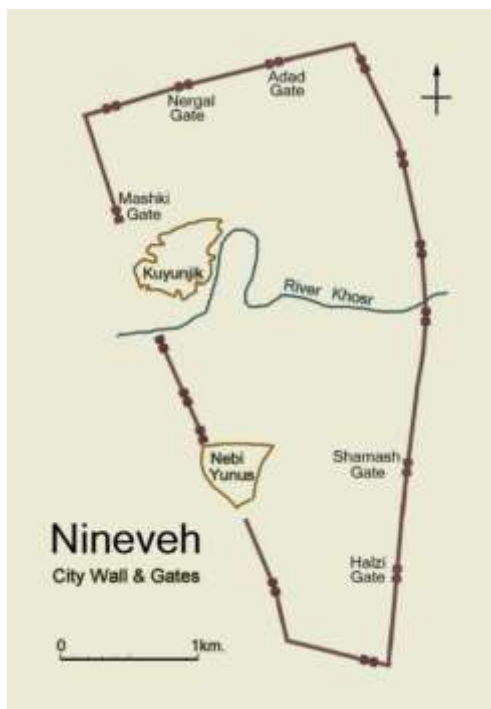
RANÁ ZAKAVKAZSKÁ KULTURA / KURA-ARAKS

- V Anatólie – povodí řek Kura a Araks
- Polonomádké obyvatelstvo – regionální rozdíly
- Datace: cca 4000-3100 BC
- Obecně řazeno do EBA
- Minimum importů z Mezopotámie a Palestiny
- Lokality: Sos Hoyuk (Eruzurm), Kultupe 2
- Shrnutí: Paléorient 2014, vol. 40/2 – monotematické číslo

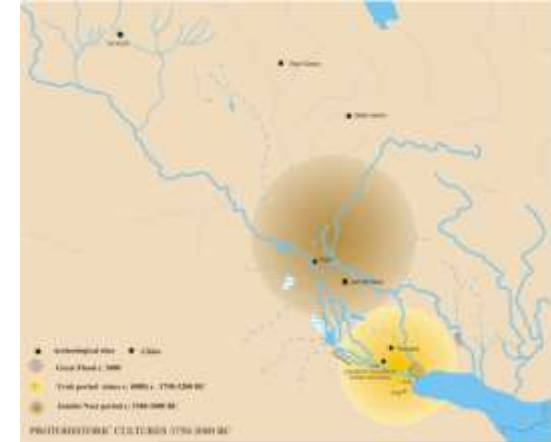
KULTURA NINIVE 5

- Archeologicky definovaná kultura pro S Mezopotámii (tzv. metalické zboží)
- Eponymní lokalita: Ninive
  - Předměstí dnešního Mosulu, S Mezopotámie
  - Telly: Kouyunjik (Kuyuncuk), Tell Nabi Yunus
  - Obrovská lokalita: 750 ha – 12 km cihlových hradeb
  - výzkumy: Carsten Niebuhr (lokalizace 1761-67), Paul-Émile Botta (1842), Austen Henry Layard (1847), Max Mallowan a Campbell Thompson (Prehistoric pit)
- Datace: cca 2900-2600 BC
- Chronologicky odpovídá Early Jezireh I a II
  - Předchozí kultura v oblasti: pozdní Uruk
  - Keramika: souběžná s Early Transcaucasian culture a Džemdet Nasr
- Petit, Lucas P. & Morandi Bonacossi, Daniele (eds) 2017: *Nineveh, the Great City. Symbol of Beauty and Power*, Papers on Archaeology of the Leiden Museum of Antiquities 13, Leiden (Sidestone Press).

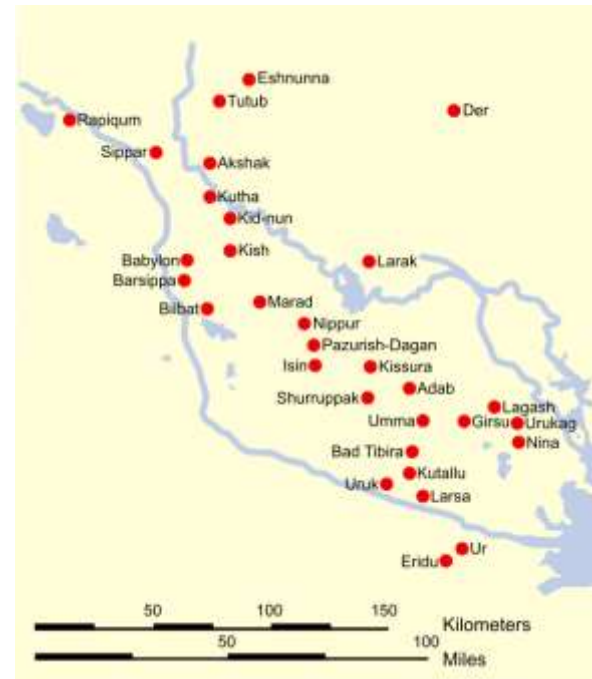
KULTURA DŽEMDET NASR

- 3100-2900 BC. J Mezopotámie
  - ▣ Současná s ranou kulturou vrstvy Ninive 5 v Horní Mezopotámii
- Eponymní lokalita: Tell Džemdet Nasr
  - ▣ 26 km SV od Kiše
  - ▣ Výzkum: Stephen Langdon, Roger Matthews
- Lokality: Šuruppak, Nippur, Ur, Uruk atd.
- Charakteristiky: rodící se byrokracie, vzrůstající sociální nerovnost
- Náznaky politického uspořádání – aliance/konfederace
- Materiální kultura: bohatě zdobená monochromní i polychromní keramika (geometrické a figurativní vzory) X jen malá část keramické produkce: společensky zařazující prostředí elit
- Formativní doba klínového písma
- Nálezy keramiky: především v S části Babylonie X v J Babylonii jen výjimečně; nálezy i v Ománu – obchod kvůli měděným dolům

RANĚ DYNASTICKÉ OBDOBÍ (ED)

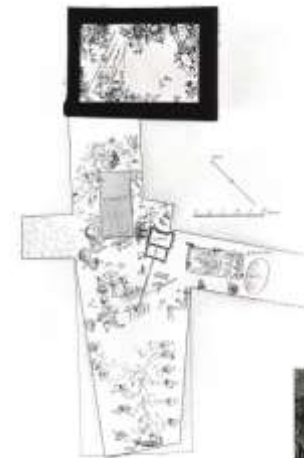
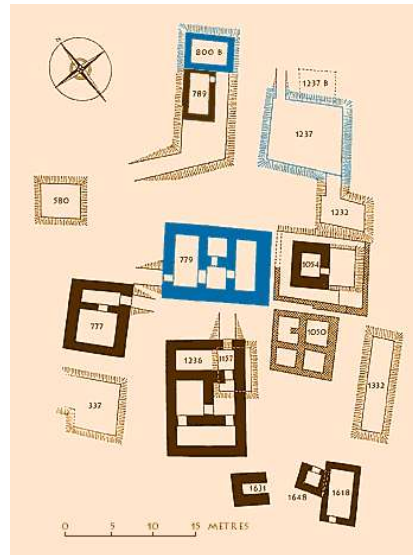
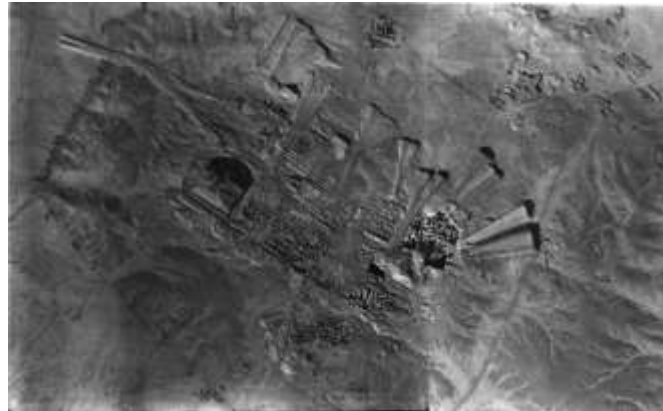
- Termín: Henri Frankfort: podle Egypta
- Datace: 2900-2350 BC (střední chronologie), 2800-2230 BC (krátká chronologie)
  - Vnitřní dělení: ED I-III (ED I, II, IIIa, IIIb). Nebo rané a pozdní ED
  - Závěr období: nejstarší pevná vláda – Sargon Akkadský, tj. +/- 2334 BC – tzv. pre-sargonské období
- Synchronizace: ED I-III odpovídá EJ I-III v S Mezopotámii
- Písemné prameny – nejsou příliš podrobné: Babylonie (Ur, Fáro/Šuruppak, Abú Salábích, Lagaš), Mari, Nabada/Tell Bejdar, Ebla – hmotná kultura, archeologie hlavních center – kontinuita vývoje od Uruku, přes Džemdet Nasr až po EDP
- Základní politické dělení: Akkad (na S: Abú Salabích po okraj plání,), Sumer (na J, Erudu-Nippur, sumerštiny)
- Základem politického uspořádání: městské státy
  - Babylonie: cca 24
  - Systém rozvrátil: král z Kiše Sargon

- Postupný proces centralizace původně samostatných městských států do větších územních celků: městských spolků / lig: Kiš, Uruk, Lagaš, Umma – vzájemné boje o území
- Náboženská střediska: Uruk, Nippur

KRÁLOVSKÉ POHŘEBIŠTĚ Z URU

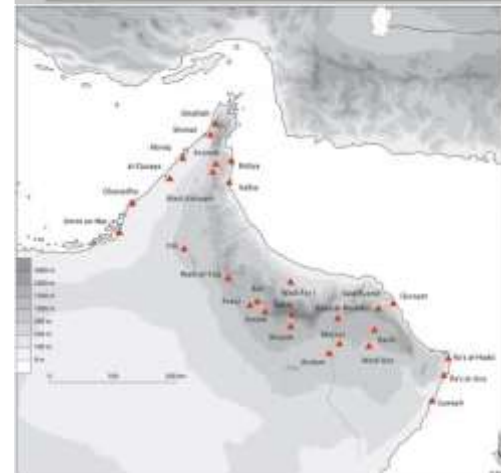
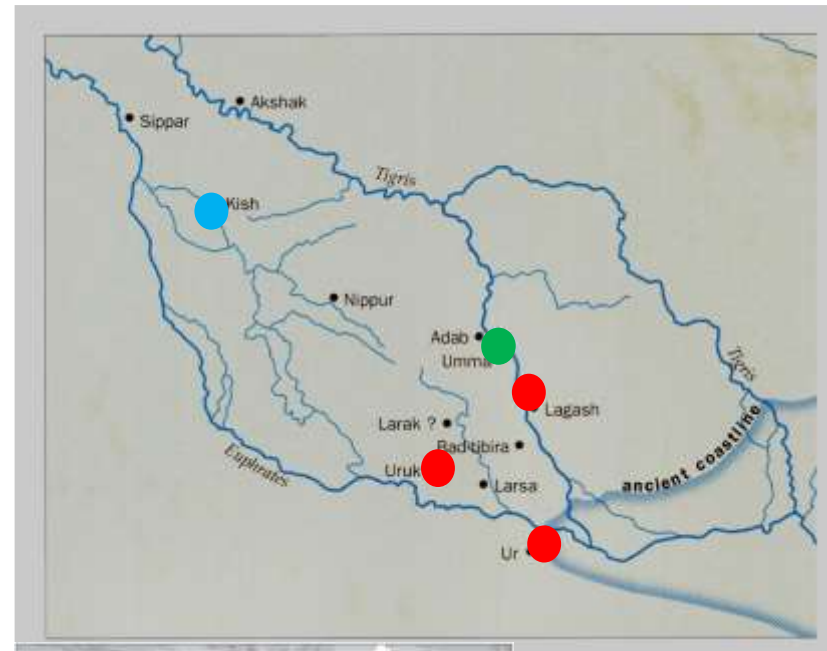
- Výzkum: Charles Leonard Wooley, 1922-1934 (BM, UPenn). Objev pohřebiště: 1926
- Pohřebiště: cca 2000 pohřbů X 17 extrémně bohatých: přízvisko „královské“
- Doba používání: minimálně 300 let v 2./2 3. tisíciletí BC (ca. 2600-2450BC): ED III
- Hrobka královny Puabi, PG 800, cca 2350-2400 BC
- Tzv. velká pohřební jáma (Great Death Pit): PG 1237

ZÁVĚR EDP

- Období konfliktů, neklidu a zmatků – aliance panovníků Uruku, Uru a Lagaše – přijali titul „král z Kiše“ X panovník z Ummy
- X nástup na trůn: Sargon Akkadský – 2334 BC – nová éra – Akkadská říše
- Kontakty s okolními zeměmi: Elam (tzv. protoelamská kultura), Omán (tzv. kultura Magan – měď, dálkový obchod)

POZDNÍ 3. TISÍCIETÍ V MEZOPOTÁMIÍ

- Výrazné zvýšení centralizace moci:
  - ▣ Vláda dynastie králů z Akkadu (S Babylonie; 24.-22. stol. BC)
  - ▣ Vláda dynastie králů z Uru (J Babylonie, 21. stol. BC)
- Společné rysy:
  - ▣ založeny vojenskými prostředky;
  - ▣ úsilí o politické, správní i náboženské (ideologické) sjednocení prostoru Mezopotámie;
  - ▣ zánik: vnitřní opozice a vnější síly (z V): Amorejci, Gutejci

SARGON AKKADSKÝ

- Sargon Veliký, cca. 2334-2279 BC
- Nosič poháru krále z Kiše; získání královského trůnu v Kiši
- Podrobení si Sumeru
- Boje v Levantě: podrobení Mari, Jarmuth, Ebla: došel až k Taurusu: zajištění dodávek dřeva a drahých kovů
- Boje na V: Elam
- Založil nové hlavní město: Akkad – archeologicky nenalezená lokalita
- Po smrti: období neklidu
- Odkaz: legendární ideální panovník po dalších 2000 let.

NÁRAM-SÍN

- Vnuk Sargona, jeden z nejvýznamnějších akkadských panovníků
- Nový titul: „král čtyř stran (světa)“ – sebeprezentace panovníka
- Válečné výpravy: oblast Perského zálivu a pohoří Zagros (tzv. Vítězná stéla)
- Jeden z vrcholů užitého umění: snaha po reálnosti (měděná socha z Bassekti)

SITUACE PO ROZPADU AŘ

- Vznik samostatných států v Babylonii i mimo
  - ▣ Gutejci
  - ▣ Churritské obyvatelstvo v S Sýrii: stát „Urkiš a Navar“
  - ▣ Mari
  - ▣ Elam: stát Awan (Súzy)
- Období bezvládní: 40-120 let
- Místní vládcí: např. Gudea z Lagaše

TŘETÍ DYNASTIE Z URU (UR III)

- Tzv. novo-sumerské období
- Datace: cca 2112-2004 BC
- Vyhnání Gutejců
- Sjednotitel: Ur-Namma : kolem 2100 BC
- 5 generací vládců, cca 70 let.
- Obrovské množství písemných materiálů (min. 40 000 textů): J polovina Babylonie
- Stát: územně menší X byrokraticky centralizovanější
- Diplomatické styky s oblastmi na S a Z (Tuttul, Ebla, Urši, Byblos)
- Hospodářský rozkvět Akkadu a Summeru
- Vysoká úroveň urbanizace, vysoká hustota osídlení
- Vysoká úroveň architektury a užitého umění: sochařství, produkce kamenných a kovových předmětů, pečetní válečky...
- Rozpad: náhlý, nejasné příčiny

